

КОМПОНЕНТНО-СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ КУЛЬТУРНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Світлана ГУБА (Кіровоград)

У статті обґрунтовується структура культурної самоідентифікації та рівні її прояву у майбутніх учителів іноземної мови.

В статье обосновывается структура культурной самоидентификации и уровни ее проявления у будущих учителей иностранного языка.

Ключові слова: культурна самоідентифікація, духовно-моральні цінності, полікультурність, професійно-педагогічна підготовка вчителя іноземних мов.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Особливість нинішньої соціально-економічної ситуації, у якій здійснюється формування світогляду молоді, полягає у тому, що базові культурні цінності втрачають свою визначеність. Культурний розвиток суспільства супроводжується переважно руйнуванням старих норм, традицій, звичаїв, а не їх залученням до нових соціокультурних умов. Це призводить до втрати національної та культурної ідентичності, що утруднює соціальну взаємодію, особистісну і професійну самоактуалізацію людини.

Розрив між духовною культурою та спрощеною масовою культурою, між високими професійними знаннями і буденними

навичками символізує як про глибоку кризу особистісно-рольової ідентичності сучасних педагогів, так і про небезпеку «звільнення» діяльності професіонала від гуманістичних детермінант та фальсифікацію духовності.

Виходом із ситуації, що склалася, на думку Л.Ю. Писарчика [7] та Е.Тоффлера [10] є підготовка спеціалістів із функцією «інтеграторів», завдання яких полягало б у знаходженні нових форм ідентичності і залученні до них молоді. Тому на сучасному етапі роль культурної самоідентифікації як гуманістично-професійної якості майбутнього фахівця, що фундується на культурно-історичній традиції православ'я і формується в результаті акультурації двох культурно-знакових систем Заходу і Сходу у процесі професійно-пізнавальної діяльності у вищому навчальному закладі, стає надважливою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Аналіз праць з проблеми самоідентифікації свідчить, що вона розроблялася у контексті різних наукових галузей: соціології, філософії, психології. У роботах дослідників спостерігається поява ідентичностей різного роду: статевої, рольової, особистісної, професійної, усвідомленої, неусвідомленої, гендерної, соціальної тощо.

Дослідженню проблем національної (колективної) та індивідуальної ідентичності присвячені роботи Ю.Хабермаса, В.Хесле, М.Кастельса, П.Гнатенка, В.Павленка.

В дослідженнях І.І. Старовойтової ідентифікація розглядається як соціальний процес і як метод наукового пізнання.

Проблемам формування національної та етнонаціональної ідентичності присвячені роботи М.І. Обушного.

Взаємозв'язок між етнічною та національною ідентичністю, політологічний аспект етнічної ідентичності та проблеми етноцентризму, пов'язані з самоідентифікацією особистості, були досліджені в роботах І.Ю. Вільчинської

Питання формування національної ідентичності української молоді, роль етнічної ідентичності в її соціальній адаптації та гендерні (сімейні) аспекти процесу соціокультурної самоідентифікації особистості розглядаються в дослідженнях О.М. Васильченко.

Дослідженням самоідентифікації студентства як процесу самовизначення особистості в сучасному суспільстві займається О.О.Стояно.

Проблеми формування культурної самоідентифікації педагогів дошкільної освіти як процесу єднання (ототожнення) особистості з культурними ідеалами, які історично склалися в національній культурі держави (країни) розглядаються в дослідженнях Н.Р. Мілютіної.

Разом з тим, спеціальних досліджень, які б стосувалися реалізації проблеми формування культурної самоідентифікації як гуманістично-професійної якості майбутнього вчителя іноземної мови не дістало належного теоретичного обґрунтування і методичного забезпечення.

Формулювання цілей статті... Відтак, актуальним є з'ясування структури ідентифікаційного механізму, оскільки одним із важливих принципів процесу формування будь-якого психолого-педагогічного явища є принцип цілісного і гармонійного поєднання його компонентів.

Виклад основного матеріалу дослідження... Розглядаючи зміст і основні компоненти культурної самоідентифікації вчителя іноземних мов, ми враховували діалектику загального, особистісного й одиничного. Так, культурна самоідентифікація учителя синтезує в собі, по-перше, загальні вимоги до педагога як до особистості; по-друге, особливості його професійно-педагогічної діяльності; по-третє, конкретний прояв цих властивостей, вимог, рис, притаманних особистості, в діяльності окремого вчителя. Культурна самоідентифікація розглядатиметься нами як якість, що має різнопорядкові структурні компоненти, цілісні у тісних взаємозв'язках своїх складових та їх підсистем [5].

На підставі того, що вітчизняними психологами виділяються три компоненти ідентифікації: емоційний, когнітивний і поведінковий, а зміст особистісно-орієнтованої освіти включає аксіологічний, когнітивний, діяльно-творчий й особистісний компоненти [3; 17–18], ми представляємо процес формування та розвитку культурної самоідентифікації студентів вузу засобами іноземної мови у вигляді моделі, що включає в єдності і взаємозв'язку три основні структурні компоненти: емоційно-мотиваційний, аксіологічний та полікультурний.

Оволодіння навчальним матеріалом, розвиток і виховання особистості в процесі навчання відбувається лише за умови прояву її високої активності в навчально-пізнавальній діяльності. Організована діяльність, у якій людина бере участь без бажання, практично не розвиває її. Саме тому механізм ідентифікації тісно пов'язаний, насамперед, з емоціями та мотивацією, на основі яких базується весь зміст процесу виникнення бажань, почуттів, переживань, емпатії, що призводить до позитивного та усвідомленого ставлення студентів до навчальної, предметно-перетворювальної діяльності. Емоційна насиченість та різносторонність педагогічної діяльності змушують майбутнього вчителя прискіпливо вивчати самого себе як професіонала. При цьому відбувається усвідомлення важливості володіння певним складом професійно-значущих якостей особистості й формується певне самовідношення: по-перше, в системі професійної діяльності; по-друге, в системі власної особистості.

Враховуючи вищезазначене та концептуальність культурної самоідентифікації, емоційно-мотиваційний компонент даного утворення виявляється у позитивному та усвідомленому ставленні студентів до навчальної, предметно-перетворювальної діяльності, спрямованої як на вивчення іноземної мови, так і набуття професійно-педагогічних якостей для викладання цього предмету.

Аксіологічний компонент теоретичної моделі формування культурної самоідентифікації є складовою процесу культурологічної підготовки педагогів, який виступає як узагальнюючий показник соціальної позиції і рівня духовного розвитку особистості, що «синтезує й інтегрує в єдиний особистісний ґештальт такі психологічні утворення, як світогляд, установки, інтереси й ідеали суб'єкта, основні з них – цінності добра, справедливості, любові і чесності» [11; 17–18].

Серед основних принципів, які пронизують всю теорію і практику сучасної концепції іншомовної освіти є інтегроване навчання мови та культури країни, мова якої вивчається. Мета такої освіти, на думку Є.І. Пасова, навчання мови – через культуру, культури – через мову, формування *homo moralis*: людини із совістю, що розрізняє добро і зло, має високі, стійкі моральні орієнтири, якими керується у своїй діяльності» [6; 17].

Беручи це до уваги, аксіологічний компонент процесу формування культурної самоідентифікації засобами іноземної мови постає як а) обсяг знань про духовно-моральні цінності на основі християнської моралі; б) усвідомлення значущості духовно-моральних цінностей християнства у структурі ціннісних орієнтацій; в) прояв духовно-моральних цінностей в діяльності та поведінці і готовність до їх трансляції у ході педагогічної діяльності.

Необхідність формування в майбутніх учителів полікультурного компонента, згідно В.В. Баркасі, пов'язана з тим, що сьогодні в Україні існують протилежні суспільні тенденції: з одного боку, соціально-економічне прагнення до відкритості – через освіту, інформацію, спілкування, обмін; а з іншого, – глибоке вивчення історичної спадщини, залучення до традицій та прагнення особистої свободи [1]. Вирішити ці протиріччя в даному випадку може саме полікультурне виховання, яке ставить за мету підвищення культурного рівня як окремих особистостей, так і нації загалом засобами діалогу культур. Це сприяє як збереженню й збільшенню всього різноманіття культурних цінностей, норм, зразків поведінки і форм діяльності, так і допомагає становленню культурної ідентичності особистості[8].

А. Парнел вважав полікультурність вивченням цінності різниці, можливістю представити націю і світове суспільство як мозаїку, тобто це

повне включення особистості в процес взаємодії культур без нівелювання культурної різниці кожної культури [12].

В. Ковтун наголошує на необхідності дотримання принципу полікультурності, який може забезпечити розуміння того, що національне й загальнолюдське – дві сторони єдиного цілого, де «загальнолюдське функціонує і розвивається завдяки національному, в якому відображається зв'язок часів та поколінь в історичному розвитку людства. Єдність національного та загальнолюдського стимулює розвиток кожної нації та людства в цілому, а гармонія між ними забезпечує найвищий рівень духовності» [2].

У дисертаційному дослідженні А. Солодка доводить, що «полікультурне виховання забезпечує:

- на когнітивному рівні: освоєння зразків і цінностей національної та світової культури, культурно-історичного та соціального досвіду різних країн і народів;

- на ціннісно-мотиваційному рівні: формування соціально-настановних та ціннісно-орієнтаційних схильностей учнів до інтеркультурної комунікації та обміну, а також розвиток толерантності та емпатії до інших країн, народів, культур і соціальних груп;

- на діяльнісно-поведінковому рівні: активну соціальну взаємодію з представниками різних культур при збереженні власної культурної ідентичності» [9].

Л. М. Дробіжева виокремлює кілька рівнів прояву культурної ідентичності у процесі міжкультурної взаємодії:

- етнігілізм – заперечення власних культурних цінностей;
- етнічна індиферентність – байдужість до проблем міжнаціональних відносин та етнічним проблемам взагалі;

- позитивна етнічна ідентичність – позитивне відношення не тільки до свого народу, але й до інших народів, повага до їх культурних цінностей;

- етнотогоїзм – відчуття напруги і роздратованості при зіткненні з іншою культурою, що виражається у вияві переваги культурних традицій власного народу;

- ізоляціонізм (ксенофобія) – впевненість у перевазі свого народу і його культурних традицій – національний фанатизм [4].

За кожною національною мовою стоїть національно-культурна специфіка образу світу, який складається з елементів та явищ, притаманних певному народові. З цієї точки зору виділяються такі рівні проникнення, усвідомлення студентів у контактуючу культуру:

- 1) культурне взаємосприймання, що можна пред'явити через твердження «Я припускаю, знаю і враховую, що інший думає і діє по-іншому»;

2) культурне взаєморозуміння – «Я знаю і розумію, чому інший – інший, і я здатен погодитися з поясненням його інакшості і прийняти її»;

3) культурна взаємоеднання – «Я розумію і приймаю концептуальні цінності іншого й готовий розділити їх».

Ціль першого рівня полягає у взаємній культурній толерантності, ціль другого рівня – забезпечення взаємної культурної адаптації, а ціль третього – досягнення взаємного культурного асоціювання (єднання).

Отже, полікультурний компонент процесу формування культурної самоідентифікації засобами іноземної мови постає як обсяг знань про міжкультурні відмінності країн та сприйняття особистістю різноманітності міжкультурних відмінностей країн (розвиток культурної толерантності).

Поряд з визначенням сутності, структурних елементів культурної самоідентифікації важливим моментом є рівні її прояву (див. табл. 1.). Слід зазначити, що виокремлення рівнів сформованості культурної самоідентифікації – це умовна процедура, однак, вона дає можливість прослідкувати динаміку формування досліджуваного утворення, виявити не достатньо сформовані або відсутні компоненти, намітити шляхи подальшого розвитку та вибрати засоби й методи, за допомогою яких можна було б впливати на їхню позитивну динаміку.

Таблиця 1

Загальна характеристика рівнів сформованості культурної самоідентифікації

Показники	Рівні		
	низький	середній	високий
емоційно-мотиваційний	Ситуативно-імпульсивна	Хитка мотивація до вивчення	Стійка мотивація до вивчення
позитивне ставлення до студентів	та мотивація до вивчення іноземної мови	до іноземної мови та набуття професійно-педагогічних	іноземної мови та набуття професійно-педагогічних
усвідомлене ставлення до навчальної, предметно-перетворювальної діяльності,	вивчення іноземної мови та набуття професійно-педагогічних якостей для викладання	якостей для викладання іноземної мови; наявність	якостей для викладання іноземної мови, викликана

спрямованої на іноземної емоційного внутрішніми
вивчення мови; відгуку, стимулами
іноземної мови і прагнення до емоційне особистості.
набуття отримання переживання
професійно-матеріальних змінюється під
педагогічних благ, впливом
якостей для спрямованість зовнішніх
викладання цього на задоволення обставин.
предмету. егоцентрично-
особистих
потреб.

аксіологічний Розрізнені Упорядковані Високий рівень
– обсяг знань про знання про знання про інформованості у
духовно-моральні основні основні поняття духовно-
цінності на основі поняття духовно-моральній сфері;
християнської духовно-моральної сфери; стійкі прояви
моралі; моральної ситуативно-інтересу до
–усвідомлення сфери, норми імпульсивні подій, людей,
значущості людського прояви інтересу творів
духовно-життя; до подій, людей, мистецтва, які
моральних відсутність творів відображають
цінностей інтересу до мистецтва, які або несуть в собі
християнства у подій, людей відображають духовно-
структурі творів або несуть в собі моральні
ціннісних мистецтва, які духовно-цінності;
орієнтації відображають моральні осмислення
– прояв духовно-або несуть в цінності; основних понять
моральних собі духовно-диференціація і духовно-

цінностей	в моральні	цінностей	за моральних
діяльності	та цінності;	значущістю та не	цінностей;
поведінці	і пасивне	систематичне їх	реалізація
готовність до їх	споживання	дотримання, щоб	духовно-
трансляції у ході	духовних	уникнути	моральних
педагогічної	цінностей.	несхвалення,	принципів у
діяльності.		покарання.	поведінці.

полікультурний	Слабке	Не досить чітке	Повне
–обсяг знань про	уявлення про	уявлення	включення
міжкультурні	міжкультурні	студента про	особистості в
відмінності країн	відмінності	міжкультурні	процес взаємодії
–сприйняття	власної	відмінності	культур;
особистістю	культурної	власної	здатність
різноманітності	традиції та	культурної	проводити
міжкультурних	культури, мова	традиції та	контрастивно-
відмінностей	якої	культури, мова	компаративний
країн (розвиток	вивчається;	якої вивчається;	аналіз у процесі
культурної	нівелювання	наявність	міжкультурної
толерантності)	або власної	недостатнього	взаємодії; уміння
	культурної	рівня терпимості	виконувати роль
	традиції, або	або до власної	культурного
	культури, мова	культурної	посередника між
	якої	традиції, або до	своєю
	вивчається.	культури, мова	культурою та
		якої вивчається.	культурою
			країни, мова якої
			вивчається 3

урахуванням
принципів
толерантності та
взаєморозуміння.

Висновки... З'ясування структури культурної самоідентифікації та виокремлення рівнів її прояву уможливить діагностику сформованості цієї якості та забезпечить як формування високоморальної, інтелектуальної особистості вчителя іноземних мов на основі контрастивно-компаративного аналізу особливостей культурних ідеалів та норм життєдіяльності власної та «іншої» культурних традицій, так і використання форм організації навчально-виховної діяльності, спрямованих на актуалізацію духовно-моральних орієнтирів.

Значення подальшого розгляду культурної самоідентифікації в межах нашого дослідження полягає у визначенні та обґрунтуванні ефективних напрямків методичного забезпечення формування культурної самоідентифікації майбутнього вчителя іноземної мови.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Баркасі В.В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. В. Баркасі. – Південноукраїнський держ. педагогічний ун - т ім. К.Д.Ушинського (м.Одеса). – О., 2004. – 21с.
2. Бойченко В.В. Полікультурне виховання молодших школярів у навчально-виховному процесі школи: дис. канд.пед.наук: 13.00.07 / В.В. Бойченко. – Уманський держ. педагогічний ун-т ім.Павла Тичини. – Умань, 2006. –202с.
3. Бондаревская Е.В. Личностно-ориентированное образование: опыт разработки парадигмы / Е.В. Бондаревская. – Ростов н/Д.: РГПУ. – 28с.,
4. Дробіжева Л.М. Идентичность и этнические установки русских в своей и иноэтнической среде / Л. М. Дробіжева // Социологические исследования. – 2010. – N 12. – С. 49 – 58.
5. Ломов Б.Ф.Методологические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф. Ломов. – М.: Наука, 1984. – 445с.
6. Пассов Е.И. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур // Е.И. Пассов. – Липецк: ЛГПИ – РЦИО, 2000. – 204 с.
7. Писарчик, Л. Ю. Дилемма современной культуры: технократизм или духовность? [Текст] / Л. Ю. Писарчик // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2004. – N 10. – С. 13-21. – Доступний з http://vestnik.osu.ru/2004_10/2.pdf/.
8. Сушенко А.В.. Проблема професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до роботи в умовах полікультурного середовища / А.В. Сушенко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – № 1. – Бердянськ: БДПУ, 2005. –С. 5.
9. Солодка А.К. Полікультурне виховання старшокласників у процесі вивчення гуманітарних предметів: Автореф. дис. канд. пед. наук 13.00.07 / А.К. Солодка. – АПН України: Інститут проблем виховання. – К., 2005. – 20с.
10. Тоффлер Е. Третья хвиля / Е. Тоффлер. – К., 2000. – 475 с.
11. Тимошук І.Г. Формування морально-етичної відповідальності особистості майбутнього практичного психолога: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / І.Г. Тимошук. – Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2003. – 20 с.

12. Parnel-Arnold A. Melting pot to multicultural society // English Teaching Forum, 2000.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Губа Світлана Анатоліївна – викладач кафедри практики германських мов КДПУ ім. В. Винниченка

Коло наукових інтересів: культурна самоідентифікація майбутніх учителів іноземної мови.